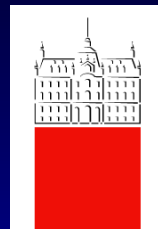


Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
za farmacijo

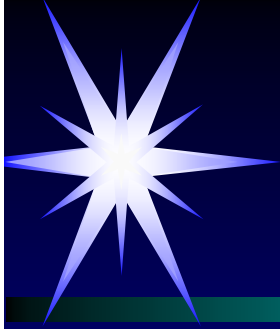


Uvod v farmacevtsko etiko in deontologijo

doc. dr. Mitja Kos, mag. farm.

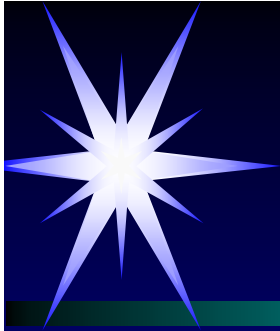
Katedra za socialno farmacijo

e-pošta: mitja.kos@ffa.uni-lj.si



Etika in morala

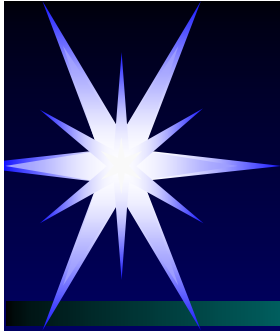
- Etika in morala: **etimološko gledano sinonima**
 - ethicos (grško)= npravstven, etika=>npravloslovje
 - mos, moris (latinsko)= običaj, navada
- vendar razlike med terminoma



Etika / Morala

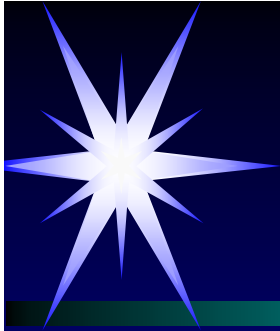
- **Morala:** “operater” ljudske skupinske zavesti, to je različnih sožitvenih in družbenih sestavov in struktur
- **Etika:** vrednostni usmerjevalec, oblikovalec in določevalec **individualne zavesti**, katere nosilec in “subjekt” je človekova osebnost.

Vir: Pediček F. Zakaj etično-moralni kodeksi? Zbornik, Univerza v Mariboru, 1996, 41-44.



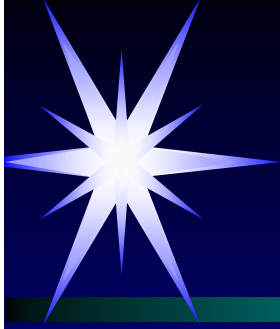
Morala

- Skupek pravil, predpisov ali norm o obnašanju, vedenju in navadah neke skupine ali kulture.
- Razlikuje glede na obdobje, družbo, kulturni krog, družbeno ureditev
 - npr. krščanska, islamska, morala sužnjev, gospodarjev, prostitut, zapornikov
- Vodila in načela moral zelo različna: **ni absolutnih moralnih načel**, veljavnih v vseh časih, za vsak družbeni red in za vse ljudi.



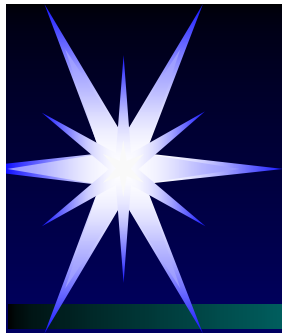
Morala

- **Moralna krivda:**
 - Človek je brezpogojno dolžan ravnati moralno, če ne, je kriv.
 - Predstavlja največjo škodo, ki jo lahko človek utrpi.
- Če so moralna načela **brezpogojna**, jih **ne morejo razveljaviti** nobene okoliščine, nobene koristi.
 - Tudi za dosego najbolj vzvišenega cilja ne smemo uporabiti nepoštenega, zločinskega sredstva.



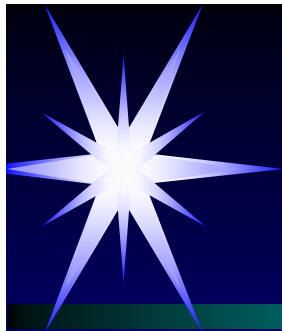
Etika

- Filozofska disciplina, **filozofsko raziskovanje**, ki se tiče morale.
- **Filozofska panoga**, ki obravnava **človeška hotenja in ravnanje v luči dobrega in zla** (moralnega in nemoralnega) *Leksikoni CZ: Morala in etika. Ljubljana, 1986.*
- **Mnogoternosti moral** stoji nasproti **enovitost etike kot filozofske discipline**, ki ne teži k temu, da bi razvila katero izmed raznih moral in jo priporočila kot najboljšo, marveč si **prizadeva, da bi si pridobila pregled o značilnostih različnih moral.**



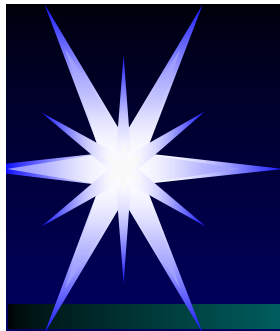
Deontologija

- **Nauk o dolžnostih, kompleks norm**, ki se jih mora posameznih držati pri opravljanju svojega **poklica**, v odnosih z bolniki, s kolegi, z javnimi organi in z družbo.
- **Vsak poklic** ima svojo deontologijo, namenjeno **popolnejšemu uresničevanju ciljev in nalog** določenega poklica.



Deset božjih zapovedi (dekalog)

- Pravila, po katerih naj bi se ravnalo človeštvo, da bo živel v sožitju.
- Judje in kristjani verujejo, da se je Bog prikazal Mojzesu na gori Sinaj v obliki gorečega grma, in mu dal v hrambo dve kamniti plošči z vklesanimi zapovedmi. Po drugi razlagi naj bi Mojzes plošči napisal po božjem nareku.
- Prištevajo med **prvo in temeljno, do zdaj znano socialno zakonodajo**. Na nek način prvi Kodeks etike.

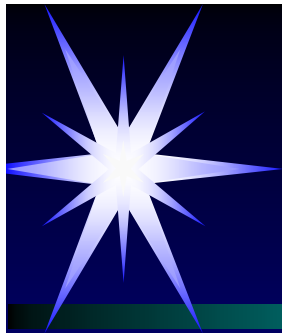


Deset božjih zapovedi (dekalog)

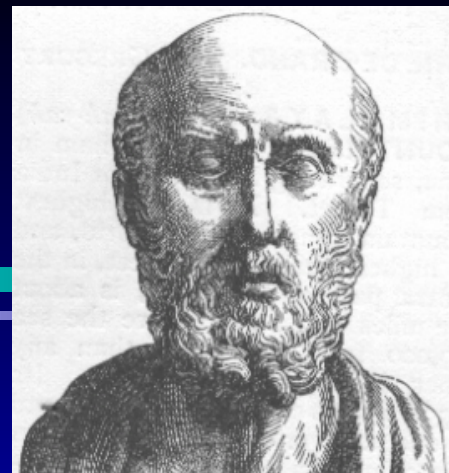
Razen prvih treh načel, ki so namenjena Bogu, so vsa ostala namenjena temeljem človekovega moralnega obnašanja.

1. Veruj v enega Boga
2. Ne skruni Božjega imena
3. Posvečuj Gospodov dan
4. Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in da ti bo dobro na Zemlji
5. Ne ubijaj
6. Ne nečistuj
7. Ne kradi
8. Ne pričaj po krivem
9. Ne želi svojega bližnjega žene
10. Ne želi svojega bližnjega blaga

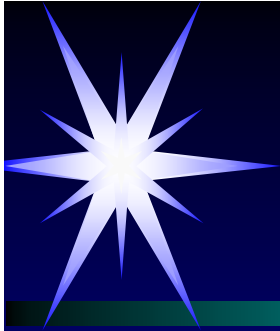




Hipokrat

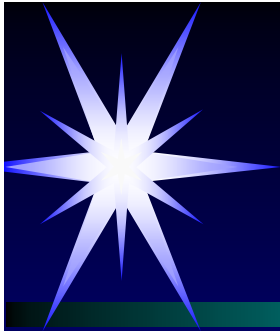


- z otoka Kosa, **grški antični zdravnik**
- slovi kot ena najizjemnejših osebnosti v medicini vseh časov.
- Zbral je in kritično ocenil izkušnje staroegipčanskih in predhodnih antičnih grških zdravnikov.
- Vzdevek “**oče znanstvene medicine**”
 - Dela, katera mu pripisujemo, so ovrgla praznoverje in preproste »medicine« in tej vedi položila temelje med drugimi znanostmi.



Hipokratova prisega

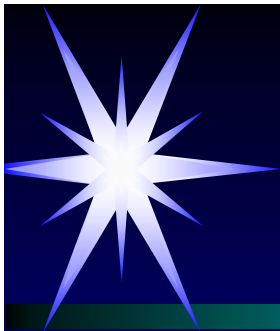
- **Prisega zdravnikov**, ki jo izrečejo ob koncu izobraževanja
- nastajala od **6. do 1. stoletja p.n.š**
 - vsebino in dikcijo je potrebno razumeti v skladu z načinom razmišljanja in življenja takratnega časa
- vsebuje **temelje zdravniške morale tudi za današnje dni**
 - Načela vsebujejo vsi kasnejši kodeksi etike zdravstvenih delavcev- vključno farmacevtski.



Hipokratova prisega

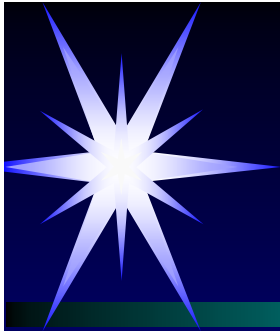
Prisežem na Apolona Zdravnika in Asklepija in Higiejo in Panakejo in na vse bogove in boginje ter jih kličem za priče:

- da bom to **prisego in to pogodbo izpolnjeval** po zmožnosti in presodnosti;
- da bom **moža, ki me je izučil v zdravniški vedi**, spoštoval kakor lastne starše in da bom delil z njim svoj preužitek ter mu pomagal, če bo v stiski;
- da bom **njegove sinove cenil** kakor rodne brate in jih naučil svoje umetnosti, če bodo želeli pridobiti si jo, in to brez plačila in pismene pogodbe;
- da bom **strokovna navodila in predavanja** in sploh vso učno snov **preoddajal** samo svojim sinovom, sinovom svojega učitelja in učencem, ki so po pogodbi **zavezani in zapriseženi na zdravniški zakon**, drugemu pa nikomur;
- da bom dietična načela po svoji vesti in vednosti uporabljal **v prid bolnikov** ter odvrčal od njih vse, kar bi jim utegnilo biti škodljivo in nevarno;



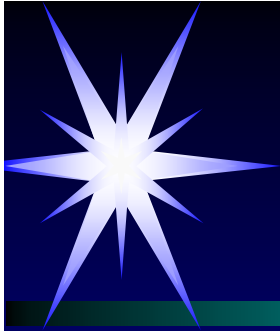
Hipokratova prisega

- da ne bom **nikoli nikomur** - tudi ko bi me prosil - **zapisal smrtne droge ali ga z nasvetom napeljeval na tako misel**; prav tako ne bom nobeni ženski dal pripomočka za uničenje telesnega ploda;
- dal bom svoje življenje in **vedo svojo varoval** vseskozi neomadeževano in pošteno;
- da **ne bom rezal ljudi, ki trpe za kamni**, marveč da jih bom prepuščal delovnim možem, ki jim je ta stvar poklicno opravilo;
- da bom v sleherno hišo, kamor me bodo klicali, stopil samo zaradi **koristi bolnikov ter da se bom vzdrževal vsake zavestne in pogubne krivice**, posebno pa spolnega občevanja z ženskami in moškimi osebami, svobodnimi in sužnji;
- **da bom molčal o vsem**, kar bom pri izvrševanju prakse ali tudi izven nje videl ali slišal o življenju in vedenju ljudi in česar ne gre obešati na veliki zvon, ker sem mnenja, da je take reči treba ohraniti zase kot (poklicno) skrivnost.
- Če bom torej to prisego vestno izpolnjeval in je ne bom prelomil, naj mi bo dana sreča in blagoslov v življenju in poklicu, da me bodo vsi ljudje imeli zmeraj v čislih, če pa jo bom prekršil in postal krivoprisežnik, naj me zadene nasprotno!



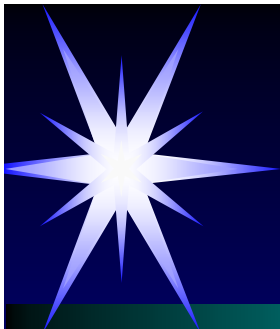
SSKJ: kodeks -a m (o)

- 1. **zakonik, zbirka zakonov**: izdati kodeks; kodeks kanonskega prava / Napoleonov kodeks // navadno s prilastkom družbeno priznan in uveljavljen sistem načel, predpisov: moralni kodeks mu tega ne dopušča; kodeks zdravniške etike; nespoštovanje poslovnega kodeksa / publ. kodeks cestnih predpisov
- 2. redko pravila, pravilnik: seznaniti se s kodeksom / zbiranje podatkov poteka po posebnem kodeksu
- 3. biblio. rokopisna knjiga iz dobe pred iznajdbo tiska: stari pergamentni kodeksi / supraseljski kodeks * navt. mednarodni signalni kodeks knjiga s šiframi za sporazumevanje z ladjami in pristanišči vseh držav



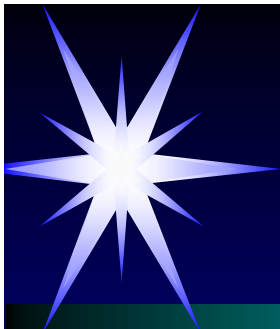
Kodeks etike zdravstvenih delavcev SFRJ (1963)

- sprejet decembra 1963
- prvotni namen **zdravniški kodeks** => za vse **zdravstvene delavce**,
- izjema v svetovni medicinski deontologiji
- **povezuje vse zdravstvene delavce v enoten poklic**, z enako dolžnostjo in odgovornostjo do človekovega zdravja in življenja, do človekove bolečine in upanja, do človekovega dostojanstva.
- avtorji predloga so bili Janez Milčinski, Drago Mušič, Jože Potrč in Tone Ravnikar



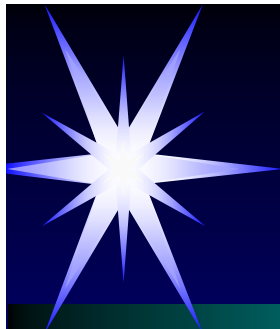
Kodeks etike zdravstvenih delavcev SFRJ (1963)

- Pri zdravstvenem delavcu **predpostavlja**:
 - nesebičnost
 - požrtvovalnost
 - pogum
 - spoštljivost in občutljivost do drugih ljudi
 - skromnost in kritičnost pri oceni lastnega dela in lastne osebnosti
 - željo učiti in poučevati
 - tovarištvo



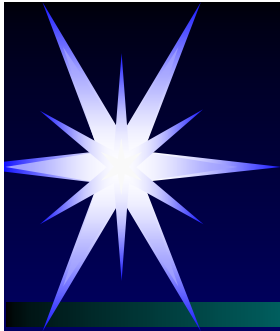
Kodeks etike zdravstvenih delavcev SFRJ (1963)

- Pri zdravstvenem delavcu **predpostavlja (nad.):**
 - tovarištvo
 - iskrenost in odkritost v odnosih
 - molčečnost, ko gre za skrivnost drugih in spet
 - pogum, ko se je treba odločati in prevzemati odgovornost, pa
 - skrajno občutljivost, kadar je pri bolniku treba tvegati.
- Iz **temeljnega načela spoštovanja človekovega življenja** vse od spočetja izhaja odklonilno stališče do splava, obsodba evtanazije in neodgovornega poskusa na človeku.
- Iz **načela o skrbi za zdravje** izhaja dolžnost zdravstve pomoči, zlasti v razmerah množičnih nesreč in ne glede na nevarnost za lastno zdravje in življenje.



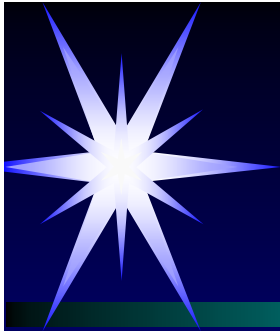
Etična načela farmacevtskih delavcev (1988)

- Vsebuje vse bistvene misli razprav o farmacevtski etiki na sestankih Mednarodne farmacevtske federacije (Internationala Pharmaceutical Federation- FIP)
- Posebej omenja Farmacevtsko dejavnost v klinični biokemijski analitiki in klinični farmaciji.
- Pvič objavljeno v zbirki besedil **Etična načela znanstvenoraziskovalnega dela**, uredil dr. Stojan Jeretin s sodelavci in izdalo SFD 1985 v Novi Gorici
- Kot **dokument SFD** je bilo sprejeto na XIII. Skupščini SFD v maju l. 1988 v Portorožu.
- Priprave za sprejetje podobnega dokumenta na **zvezni ravni SFRJ** je prekinil razpad tedanje države.



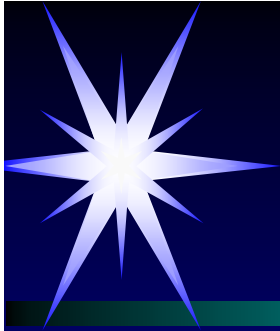
Etična načela farmacevtskih delavcev (1988)

- Farmacevtu je osnovno vodilo skrb za zdravje in blagostanje bolnika ter družbe.
- Farmacevt vzdržuje dostojanstvo in last svojega poklica, ne sodeluje v nobeni dejavnosti, ki bi spravila stroko v slab glas in nepristransko razkrinkuje podtalno in neetično delovanje v stroki.
- Farmacevt si prizadeva za izdelovanje, oblikovanje in izdajo le tistih zdravil in zdravilnih pripomočkov, ki so dobre kakovosti in ki ustrezajo zakonskim predpisom.



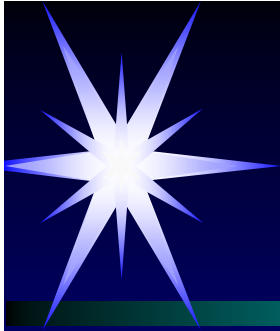
Etična načela farmacevtskih delavcev (1988)

- Farmacevt osebno odgovarja pri izdaji zdravil brez recepta.
- Ker bolnik največkrat ne more oceniti kakovosti uslug, mora obstajati zaupanje med farmacevtom in bolnikom. Farmacevt si prizadeva ustvariti zaupanje bolnika in to zaupanje tudi varuje.
- Farmacevt stremi k izboljšanju in razširjanju svojega strokovnega znanja in le-tega uporablja pri svojem vsakodnevnem delu.



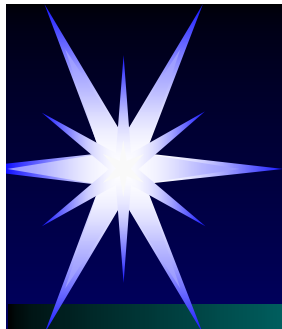
Etična načela farmacevtskih delavcev (1988)

- Farmacevt ne privoli, niti ne nagovarja drugih,
 - da bi opravljali delo pod pogoji, ki skušajo ovirati ali škodovati njegovi suverenosti pri opravljanju njegovega poklica,
 - ki skušajo poslabšati kvaliteto njegovega dela ali,
 - ki zahtevajo od njega, da bi dopustil neetično opravljanje dela.
- Pomembna značilnost stroke je nesebičnost za blagor drugih. Farmacevt se izogiblje udeležbe v vsaki nepotrebni dejavnosti, kjer bi njegovo strokovno presojo lahko zameglil sum na soebno finančno korist. Vsaka odločitev, ki jo izbere pri svojem delu, naj sloni na njegovem občutku za to, kaj je pravilno, ne pa na njegovi oceni, kaj je donosno. Stroke ne sme žrtovati dobičkarstvu; potreba bolnika je na prvem mestu.



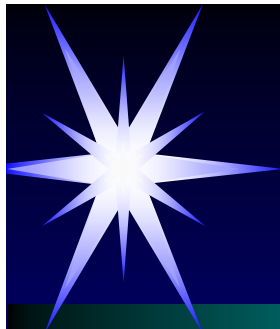
Etična načela farmacevtskih delavcev (1988)

- Farmacevt spoštuje **zaupno in osebno naravo strokovnih dokumentov**. Kakršnikolu podatki o bolnikih, ki jih farmacevt dobi pri opravljanju svojega poklica, se smatrajo za **zaupne in jih varuje kot poklicno tajnost**. Izjema so le primeri, kjer to zahteva korist bolnika ali zakon.
- Farmacevt **sodeluje v organizacijah, ki imajo za cilj izboljševanje farmacevtske stroke**; s svojim časom in sredstvi prispeva k razvoju in delu teh organizacij.



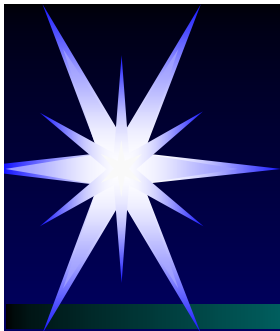
Etična načela farmacevtskih delavcev (1988)

- Farmacevt sodeluje z vzgojnoizobraževalnimi ustanovami.
- Farmacevt sodeluje z ostalimi zdravstvenimi delavci pri celoviti obdelavi bolezni in bolnika: v diagnostiki z opravljanjem potrebnih klinično biokemičnih analiz in v terapiji z dajanjem smernic pri izbiri varne in racionalne uporabe zdravil.
- Farmacevt posreduje osnove znanja, na katerih sloni opravljanje poklica. Uvajanje v delo in edukacijo je osnovna dolžnost farmacevta, ne pa njegova dobra volja.



Kodeks Zbornice laboratorijske biomedicine Slovenije (1993)

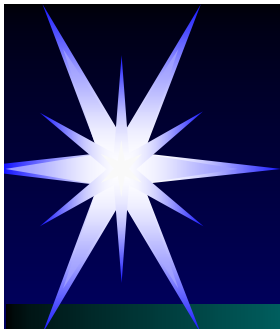
- Zbornica za laboratorijsko biomedicino Slovenije, v kateri delujejo pretežno farmacevti.
 - Fakulteta za farmacijo, Katedra laboratorijsko biomedicino
- Besedilo je objavljeno v obširnem delu **Medicinska etika in deontologija**.



Zakon o zdravilih in pripadajoči pravilniki (2006)

- Zelo podrobne predpise o **dolžnostih in pravilih pri delu z zdravili**.
- Po tej vrsti deontološke kodifikacije se morajo ravnati **posamezniki in podjetja**, ki želijo poslovati z zdravili.
- Za nespoštovanje določil Zakona predpisane **kazni za posameznika in podjetje**

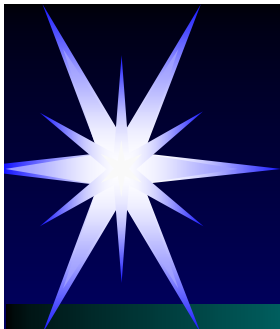
Vir: Zakon o zdravilih (ZZdr-1) Ur.l. RS, št. [31/2006](#) Spremembe: Ur.l. RS, št. [45/2008](#).



Kodeks lekarniške deontologije (1994)

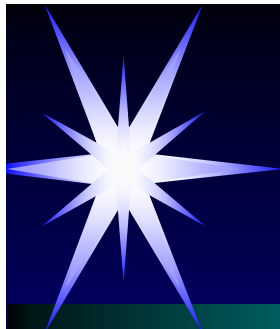
- **Lekarniška zbornica Slovenije** (ustanovljena Zakon o lekarniški dejavnosti, Ur. l. 9/92)
- za svoje člane **Kodeks lekarniške deontologije junija 1994** podrobneje opredeljuje dolžnosti lekarniških farmacevtk in farmacevtov.
- **Etičnim načelom farmacevtskih delavcev dodane vsebine** iz področja: oglaševanja, vrednotenja farmacevtovega dela, ukrepanja v primeru kršitev itd.

Vir: Kodeks lekarniške deontologije. Lekarništvo, 1994: 2-3: 15-19.



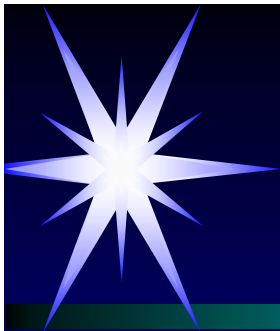
Kodeks lekarniške deontologije (1994)

- V ospredju **farmacevtova odgovornost**:
 - za zdravje bolnika
 - za lastno strokovno izpopolnjevanje
 - za njegovo delo in delo manj strokovno usposobljenih sodelavcev v lekarni
- Poudarjen **odnos do bolnikov in korekten odnos do sodelavcev**
- **Združevanje prizadevanj** predvsem preko Lekarniške zbornice za vrednotenje farmacevtovega dela in zavarovanje proti odškodninskim zahtevkom
- **Prepoveduje**:
 - spekulativne dogovore v škodo bolnika
 - nedovoljeno oglaševanje
- **Ukrepi proti kršiteljem** kodeksa pred častnim razsodiščem Lekarniške zbornice Slovenije.



Kodeks lekarniške deontologije (1994)

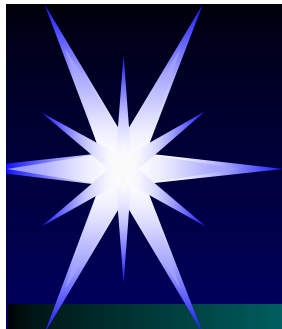
- Za ravnanje v skladu s Kodeksom se obvežejo po opravljenem strokovnem izpitu s slovesno izjavo. Izvajanje?!
- Svečana izjava je kratka, individualna in subjektivna in temelji na svobodni in svečani obljubi pri časti človeka in farmacevta.



Svečana izjava

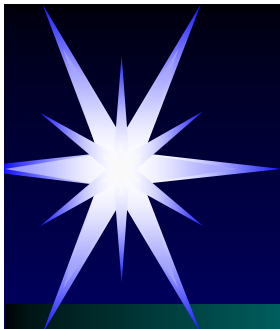
Jaz _____ svečano izjavljam:

- svoj poklic bom opravljal/a v skladu z etičnimi načeli tega kodeksa vestno in dostojanstveno;
- svoje delo bom posvetil/a človečnosti in varovanju zdravja;
- koristi bolnika bom dajal/a prednost pred zasebnimi interesi;
- skrbel/a bom za pravilno, učinkovito in varno uporabo zdravil;
- zdravila bom izdeloval/a in izdajal/a po najvišjih standardih kakovosti;
- pri opravljanju svojega poklica ne bom dopuščal/a razlik zaradi spola, vere, rase, nacionalnosti, politične pripadnosti ali socialnega položaja;
- varoval/a bom zaupane mi skrivnosti;
- svojim učiteljem in kolegom bom izkazoval/a dolžno spoštovanje.



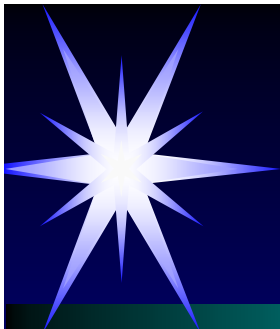
Kodeks lekarniške deontologije (1994)

- Lekarniška zbornica mora **kršenje določil sankcionirati**, vendar že pravilnik o strokovnem nadzoru lekarn pokaže, da ima Lekarniška zbornica predvsem **posredno pristojnosti za ukrepanje zoper kršitelje**.
 - Začasni ali trajni odvzem licence oziroma zaprtje lekarne more le predlagati Ministrstvu za zdravje ali občini, kadar je le-ta izdajateljica koncesije.



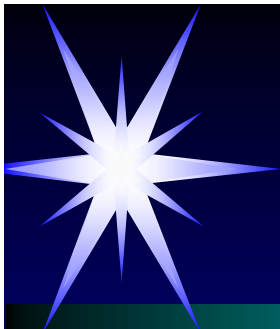
Kodeks farmacevtske etike Slovenskega farmacevtskega društva (2000)

- Obvezuje **člane SFD**
- Opomine oziroma celo izključitev zaradi nespoštovanja društvenega kodeksa obravnava **razsodišče pri upravnem odboru SFD.**



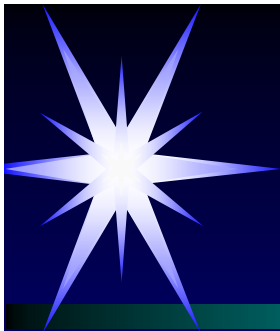
Kodeks farmacevtske etike Slovenskega farmacevtskega društva (2000)

- 1. Poslanstvo članov SFD je **spoštovati osebnost in varovati dobrobit posameznika**.
- 2. Član SFD (v nadaljevanju član) izkazuje **enako predanost vsakomur**.
- 3. Član spoštuje posameznikovo **pravico do svobodne izbire zdravljenja**.
- 4. Član spoštuje in varuje posameznikovo **pravico do zaupnosti**.
- 5. Član **sodeluje** s svojimi kolegi in drugimi strokovnjaki, pri čemer **spoštuje njihove vrednote in sposobnosti**.



Kodeks farmacevtske etike Slovenskega farmacevtskega društva (2000)

- 6. Obnašanje člana v vseh strokovnih in poklicnih odnosih je **pošteno in odkrito**.
- 7. Član služi **interesom posameznikov, skupnosti in družbe v celoti**.
- 8. Član **ohranja in dopolnjuje svoje strokovno znanje in spretnosti ter skrbi za osebno rast**.
- 9. Član zagotavlja **vsaj minimum storitev za bolnike** kljub nenormalnim okoliščinam in ne glede na osebno moralno prepričanje.



Osnovna etična načela

- spoštovati osebnost (avtonomijo) pacienta,
 - ravnati dobro (pravilno zdraviti) in pri tem **ne škoditi** (v okviru razumnega pretehtanja koristi pacienta) in
 - biti **pravičen**,
 - biti **zvest** pacientu ter ohranjati **zaupnost**.
-
- Na videz preprosti napotki lahko v praksi pomenijo izjemno težke odločitve.

Vir: Veatch Rm, Haddad A. Case studies in pharmacy ethics. 2nd Edt. Oxford University Press 2008.